

Az új budapesti Széchenyi emléktáblák és

Az emléktáblák kulturpropaganda jelentősége és iparművészeink munkásságuk.

Irta: Dr. Mátéka Béla.

a *Székesfehérvári Idegenforgalmi Hivatal titkára.*

Városok szürke falaiba első sorban azok a nagy emberek lehel-
nek lelket, akik ott éltek, küzdöttek, alkottak, míg végre meg-
annyi megpróbáltatás után a halhatatlanok közé emelkedtek.

Aki érdeklődő szemmel sokat járt kelt a világban, végül is gondolkodóba eshetik, mi volt a nagyobb élmény, a hatalmas firenzei Pitti palota vagy Michelangelo ottani kis magánpalotája, a potsdami királyi palota, vagy Goethe weimari patriciusháza, egyik másik gazdag párisi képtár, vagy Millet barbizoni műterme, egy-egy díszes akadémia, vagy Petőfi kiskőrösi szülőháza, a Versaillesre melékeztető Esterházy kastély, vagy Liszt Ferenc doborjáni bogárhátú kis szülőháza, a bécsi udvari operaház, vagy Beethoven egy-egy ottani kispolgáriás lakása? Igen ép Bécs számos egyszerű lakóháza ma is meglevenedik, drámaivá lesz Beethoven által, akit azokhoz számtalan lelki és művészi kapocs fűz. Mert sokan tapasztalhatták, hogy nagy egyéniségekkel, történelmi eseményekkel vonatkozásban álló épületekből, sőt dolgokból is egy különös fluidum árad.

Budán és Pesten évszázadok óta olyan mérvű romboló szellem nyilvánult meg, különösen Pestről annyira el van terjedve az a nézet, hogy egy tradíció nélküli város,^{hogy} fontos hogy azon épületek, amelyek nagy személyiségekhez vagy történelmi eseményekhez fűződnek megjelöltessenek, kiválóan fontos adatokra nézve pedig még azok pusztá helye is, ha az eredeti épület nem is állana már.

Az érdeklődés érezhető fokozódását eredményezték ezért az utóbbi évtizedekben úgy bel-mint külföldiek körében a Liszt Ferenc emléktáblák az Andrássy-úton és az Irányi utcában, az Ady emléktábla az Opera közelében, a Kossuth emléktábla a Verböczi utcában, a Bihari emléktábla a Kinizsi utcában stb.

Mint Bécsnek Beethovene, olyan viharos lelkületű nagyja volt Buda-Pestnek Széchenyije. Igen találóan jellemezte őt egyik életrajzírója "a legbeethovenibb lelkületű magyarnak". Széchenyi lelkének muzsikája szüri át ma is a főváros azon egyszerű falait, amelyek közt vulkanikusan ontotta magából a nagyobb-nál nagyobb-szabásu alkotásait. Itt élte le életének legmozgalmasabb negyed-

századát, Budapestet ő indította el a világvárosi fejlődés útjára. Az utolsó században senki sem foglalta össze a magyarság sorsproblémáit úgy össze, mint ő.

Ezért szinte elszomorító volt, hogy e nagy élet fővárosi szinterének helyrajzi adatai, alkotásainak szülőhelyei ugyyszólván feledésbe mentek. Csak egy lakása volt megjelölve, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankon, amelynek helyén állott régi Diana fürdő I. emeleti sarkán volt Széchenyinek 1827-1832-ig első állandó pesti otthona. De ez sem emlékezett meg arról, hogy Széchenyi itt írta irodalmi főműveit, a Hitel, Világ, Stádiumot, amelyeket Arany János "egyekbe nyuló hármass pyramis"-nak jellemez, s amely művei valósággal a modern Magyarország alapköveit rakták le. Ezért kivált érdemes tett volt, hogy a Széchenyi emlékével kapcsolatban Lamotte Károly dr. vezérigazgató megértő intézkedésére, a bank O h m a n n B é l a tanár művészi terve szerint egy diszes emléktáblákba inkorporálta a régi kis táblát.

A Szabalya János ^{az Orv. Személynél Társulat} u. v. alelnöke által is hathatósan felkarolt eszme alapján, dr. Némethy Károly tanácsnok érdemes javaslatára dr. Szendy Károly polgármester, már az 1941. évi székesfővárosi díszközgyűlésen bejelentette, hogy a főváros két emléktáblát vállal magára, melyek közül egyet a Lloyd palotán s egyet a Főkapitányságon fog elhelyezni.

A Diana fürdőben birt lakása után ugyanis Széchenyi 1932-36.-ig, a Dorottya utca-Ferenc József tér-Mária Valéria utca sarkán levő, oszloposarnokos Lloyd palotában rendezte be otthonát, valószínűleg annak II.-ik emeleti dunai frontján. Itt helyezte el 1830. januárjában már a Nemzeti Kaszinót s annak " volt szívvel-lélekkel házigazdája. A most ottan levő Tisza István társaskör még ma is a legérezhetőbben tükrözi vissza a fővárosban Széchenyi és korának atmoszféráját. Itt kezdte meg Széchenyi a közelkeletet valósággal európai Suezcsatornaként Középeurópával összekötő Vas-kapu szabályozás-előmunkálatait és indult 1834-ben sorozatos aldu-nai utjaira.

A Lloyd palotán elhelyezést nyerő, diszes fővárosi emlékmű Krivátsy Szűts Miklós szobrászművésznök alkotása. Az általa tervezett s a közeljövőben elhelyezésre kerülő monumentális emlékművön dalság magyar alak szerepel, mint Kelet szimboluma. Vele szemben karcsu, légies, kikulturált nőalak jelképezi a Nyugatot.

E két szimbolikus alak a nemes ivű Lánchidat tartja pilléreinél fogva magasra, jelképeül annak, hogy Széchenyink a Lánchiddal tulajdonképpen keletet kötötte össze nyugattal.- A hidiv fölött kerül elhelyezésre Széchenyi monumentális portréreliefje, mely Széchenyit eszméinek nemzedéke által való megértésére vonatkozható kissé szkeptikus arckifejezéssel ábrázolja.- Különös értéke e portrénak, hogy Krivátsy Szűts Miklós közismerten egyéni, spirituális felfogásában a legnagyobb magyarnak, nemcsak szellemi komolyságát, sokszor komorságát, hanem egyéb lelki tulajdonságait is visszatükrözi.

Széchenyi pesti tartózkodásának leghosszabb ideje, egész házassége és életének legküzdelmesebb évei a Főkapitányság mai épületében, Seilern Crescencia grófnővel, szives választottjával való egybekelése után 1836-1848-ig birt lakásához fűződnek. Az első felelős minisztérium 1848.évi Név-és Lakkönyve Széchenyi István már közlekedési miniszter lakásaként "Feldunasor, Ullmann ház" címet közöl. Ezen Zrinyi utcai II.emeleti saroklakásból és az alatta levő erkélyes dolgozószobájából figyelte Széchenyi 1842-48.-ig lázas érdeklődéssel a Lánchid építését, Itt írja hazafiui aggodalmában Kossuth-tal szemben a "Kelet népét". Ide fűződik 1845-től a Tisza szabályozáson való munkálkodása. Ezen mindenkor történelmi jelentőségű vonatkozásokat örökíti meg a Fery Antal által tervezett izléses új fővárosi emléktábla komoly egyszerűséggel.

Mindhárom Széchenyi emléktáblával, a Tudományos Akadémiával, a Lánchiddal, a Széchenyi szoborral, a Ferenc József tér, a Szabadság tér, a Hősök téremellett a fővárosnak harmadik nagy történelmi emlékü díszterévé s valóságos szabadtéri Széchenyi múzeumává válik, melyet méltán Széchenyi István terének lehet tekinteni.

Tekintettel arra, hogy Széchenyi pesti működésének a Vármegyeháza nagy terme is jelentős színhelye volt, ahol Széchenyi és Kossuth izgalmas vitái lefolytak s ahol 1840.november 19.-én Kossuth Széchenyit "a legnagyobb magyarnak" elnevezte, a vonatkozó javaslatra Pest vármegye is elhatározta, azt a dísztermében megörökíteni. Szóba került a Pénzügyminisztériumnak is egy emléktáblával való megjelölése, amelynek helyén állott régi Udvari kamara szép empire stílusú épületében Kossuth Lajos 1848-ban mint pénzügyminiszter működött s a 48-as minisztertanácsokat is gyakran tartották. Amellett itt lakott régebben 1825-36-ig Széchenyi lelkesítője s későbbi hitvese Seilern Crescencia grófnő, s e házban Széchenyi sűrűn látott vendég volt. E kérdés annál is inkább bír jelentőséggel, mert Kos-

suthra vonatkozólag is ugyszólván teljesen feledésbe ment, hogy a 48-as időkben itt intézte az ország sorsát.

Ezen emléktáblákkal egyszerű polgárházak, régi középületek vonulnak be a történelembe és törekvő művészek is méltó megbízás-hoz jutnak. Ilyen szempontból fővárosunkban még számos szép felá-dat vár megvalósításra. Hiszen említettük, hogy mennyire ajánlatos ha Budával szemben és azzal egyensúlyban a kevésre becsült pesti utcák is történelmi értékben felemeltetnek, kivált ha azok éppen idegenforgalmi főutirányokba esnek s nevezetességekben amugy is szegények. Igen rászorul például egy kis történelmi nimbusz a Kos-suth Lajos utcára, a Rákóczi utra, az Andrássy utra stb. s ezek me is érdemlik ezt. Ezeket általában sablonos nagyvárosi utaknak tartják, pedig a főváros multját illetően nagy dolgoknak voltak szin-helyei.

Ilyen szempontból kivált emlékezetessé válhat például egy emléktábla a Kossuth Lajos utcai Nemzeti Kaszinón, ahol Batthányi Lajos miniszterelnök lakott s minisztertanácsokat is tartottak, a Petőfi Sándor u. 5. sz. ház, a Pilvax kávéház egykori szinteré, a Rákóczi ut 15. sz. ház, ahol 1847. június 13.-án egy időre Petőfi Sán-dor, az egykori "Fehér szállóban" megszállt/:miután ez az egyetlen még kimutatható pesti ház, amelyben Petőfi lakott:/, a Rákóczi ut 13. számú ház, ahol a kegedü legnagyobb magyar mestere Hubay Jenő 1858-ban született, a Pannónia szálló, ahol Munkácsy Mihály, tragikus emlékü utolsó pesti tartózkodása alatt 1895. tavaszán lakott, a Ná-dor utca 12. számú palota, ahol Kossuth 1848-ban mint pénzügyminisz-ter lakott s vele szemben a Nádor utca 11. számú volt Festetich pa-lota/:most rendőrségi hivatal:/, ahol az ifju Liszt Ferenc 1839-40-iki első dicső pesti tartózkodása alatt lakott s oly boldog i-dőket élt át stb.

Széleskörű tevékenységre nyílik e tekintetben alkalom vidéki városainkban is. Azok néha egy templom, egy kis helyi mu-zeumon kívül kevés nevezetességet tartalmaznak, ezért történelmünk nagyjaira vonatkozó emlékek tervszerű megörökítésével, amelyek be-szédés kövei lehetnek egy egy nagy magyar géniusz küzelmeinek, e városok aránylag kevés költséggel élénkebb látogatottságra, beha-tóbb érdeklődésre számot tartó színvonalra emelhetők.

Multkoriban Szigetvár városában jártam. Azáltal, hogy lép-ten-nyomon figyelmeztetett egy emlékmű Zrinyi Miklósrá, egy-egy

tábla arra hogy "itt állott az ó-város kapuja", "itt volt Török Bálint háza" stb., a különben igen egyszerű kis városban néhány érdekes órát lehetett eltölteni. E miniatűr kis város e tekintetben utánczásra méltó mintaképül volna tekinthető. Ha egy-egy szóbanforgó régi épület már nem is áll, kivált érdeklődést kelthet s a régi pusztulását várostörténeti szempontból legalább részben pótolhatja ha az eredeti épületnek domborművü képe, mint legalkalmasabb díszítő elem, a táblán megörökítést nyer/:mint azt a Székesfőváros Mária Valéria utca l.sz.alatti Rondella emléktáblája stb.mintaszerűen dokumentálja:/.

Kerüljön minden emlékezetes történelmi esemény, híres magyar emberhez/:Rákóczi, Kossuth, Széchenyi, Petőfi, Arany, nagy zeneművészeink stb.:/ füződő adat országszerte megörökítésre. Nem árt, ha ilyen tekintetben, vidéki polgármestereink a mérték és izlés határain belül kissé rátartiak lesznek s városaikat a fokozóttá érdeklődés homlokterébe állítják. Bizzák meg városaink egy-egy történészüket, levéltárnokukat érdekes adatok kikutatásával, s ha akár évtizedes program keretében is valósítsák meg történelmük beszédes márványlapjait. Egy-egy érdekes adat által támadt elgondolá-
sukat iparművészeink is javaslatba hozhatják.

Éppen mert e kérdés a bel-és külföldre szóló kulturpropagandánkat és iparművészeink szélesebbkörü munkalehetőségeit egyaránt érinti, bátorkodtunk azzal az új Széchenyi emléktáblákkal kap